

7. *Tablyci Vytraty-Vypusk* : Oficijnyj sajt Derzhavnoi' sluzhby statystryky. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. *Podatkovyj kodeks* : Oficijnyj sajt Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page19>.
9. *Oficijnyj sajt Svitovogo Banku*. URL : <http://www.doingbusiness.org/rankings>.
10. *Oficijnyj sajt Vsesvitn'ogo ekonomichnogo forumu*. URL : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/appendix-a-methodology-and-computation-of-the-global-competitiveness-index-2016-2017>.

УДК 339.543

КАЛЮЖНА Наталія,

д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету

СТОРОЖЧУК Володимир,

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету

ТАРИФНИЙ ЗАХИСТ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Обґрунтовано ключову роль лібералізації митно-тарифного регулювання у забезпеченні інтеграції країни до світового господарства та розвитку її зовнішньоторговельної діяльності. Систематизовано характеристики тарифного захисту України в абсолютному та відносному (порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами) вимірах. Доведено, що стан та динаміка індикаторів тарифного захисту України відповідає сучасним тенденціям лібералізації регуляторної політики держав. Обґрунтовано необхідність вироблення помірних механізмів подальшої лібералізації митно-тарифного регулювання в Україні.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання, лібералізація, тарифний захист, митний тариф.

Калюжная Н., Сторожчук В. Тарифная защита экономики Украины. Обоснована ключевая роль либерализации таможенно-тарифного регулирования в обеспечении интеграции страны в мировое хозяйство и развитии ее внешнеэкономической деятельности. Систематизированы характеристики тарифной защиты Украины в абсолютном и относительном (в сравнении с основными внешнеэкономическими партнерами) измерениях. Доказано, что состояние и динамика индикаторов тарифной защиты Украины отвечает современным тенденциям либерализации регуляторной политики государств. Обоснована необходимость выработки умеренных механизмов дальнейшей либерализации таможенно-тарифного регулирования в Украине.

Ключевые слова: таможенно-тарифное регулирование, либерализация, тарифная защита, таможенный тариф.

Постановка проблеми. Митно-тарифне регулювання (МТР) зовнішньоекономічної діяльності є визначальною складовою державного регулювання економіки. Політика держави щодо встановлення

митно-тарифних обмежень впливає на розвиток зовнішньоторговельних відносин між країнами, визначає особливості діяльності національних виробників та ступінь захищеності національних ринків від конкуренції з боку імпорту. На сучасному етапі розвитку світової економічної системи необхідною передумовою інтеграції країни до світового господарства та забезпечення розвитку її зовнішньоторговельної діяльності є спрощення та послаблення митно-тарифних обмежень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика реформування та лібералізації МТР України знайшла відображення у працях таких вітчизняних науковців, як А. Мазаракі, Т. Мельник, О. Гребельник, Є. Іванов, К. Пугачевська [1–5] та ін. Незважаючи на належну кількість наукових розробок у предметній галузі дослідження, більш докладного вивчення потребують як позитивні, так і негативні наслідки лібералізації МТР за сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності України та з урахуванням тенденцій трансформації світової системи зовнішньоторговельних відносин.

Метою дослідження є визначення поточного стану та аналіз тенденцій розвитку тарифного захисту України у контексті лібералізації МТР.

Матеріали та методи. Для визначення та групування тенденцій лібералізації МТР в Україні використано методи: аналізу та синтезу; абстрагування та узагальнення – для визначення характеристик тарифного захисту України в абсолютному та відносному (порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами) вимірах. Дослідження виконано на основі матеріалів Світового банку, Світової організації торгівлі, Державної фіскальної служби України.

Результати дослідження. Двозначність ефектів та наслідків тарифної лібералізації обумовлюється, передусім, двоїстістю економічної природи тарифу – як регулятора відкритості ринку та одночасно класичного зовнішньоторговельного інструменту протекціонізму. Також важливо, що в процесі митно-тарифної лібералізації спрощенню підлягає не просто певна діяльність (економічна, зовнішньоекономічна, зовнішньоторговельна), а процеси її регулювання. До того ж, ефекти від лібералізаційних процесів на міжнародному та національному рівнях можуть принципово різнитися. На міжнародному рівні діяльність СОТ передбачає дотримання режиму найбільшого сприяння, ґрунтуючись на принципі порівняльних витрат. Реалізація цього принципу для кожної окремої країни визначає її спеціалізацію на виробництві товарів з порівняно низькими витратами. Це дасть змогу раціонально використовувати світові ресурси, повною мірою отримати переваги від міжнародної спеціалізації виробництва, збільшити світовий товарообіг. На національному ж рівні МТР за своєю суттю є основним інструментом протекціонізму та має на меті захист внут-

рішнього ринку шляхом регулювання умов доступу іноземної продукції. Відкриття національного ринку внаслідок зниження тарифних ставок ввізного мита (як і у випадку зовнішньоторговельної лібералізації у більш широкому сенсі) збільшує ризики для вітчизняних товаровиробників та змушує їх конкурувати з імпортерами продукції. Якщо йдеться про ринок країни, що розвивається, така конкуренція може виявитися невід'ємною та призвести до подальшого занепаду галузей промисловості внаслідок їх неконкурентоспроможності.

Попри невизначеність ефектів лібералізації МТР на національному рівні, вона залишається актуальною тенденцією сьогодення, про що свідчить низка фактів, систематизованих, зокрема, в [1]. Керуючись об'єктивними статистичними даними, здійснимо критичний аналіз поширених тез щодо визнання лібералізації МТР як необхідної передумови розвитку світового господарства в цілому та національних економік зокрема, у тому числі й України.

Перша теза: розгляд митного тарифу як ключового (згідно з політикою СОТ єдиного обґрунтованого) інструменту зовнішньоторговельного захисту.

Митний тариф охоплює близько 2/3 зовнішньоторговельного обороту розвинених країн. Щодо визначальної функції митного тарифу у забезпеченні зовнішньоторговельного захисту держав, слід зазначити, що цю функцію дедалі більше беруть на себе нетарифні заходи. Дійсно, у контексті лібералізаційних процесів у світовій торгівлі та згідно з політикою СОТ тарифні регулятори поступаються за своєю ефективністю нетарифним обмеженням, які запроваджуються державами та інтеграційними утвореннями з метою захисту внутрішніх ринків. А невід'ємною рисою становлення глобального торговельного режиму, що функціонує в рамках СОТ, є зменшення рівня тарифного захисту. Однак митні тарифи продовжують виконувати низку важливих функцій у системі зовнішньоторговельної політики держав, зокрема вирівнювання умов міжнародної конкуренції та узгодження діяльності суб'єктів ЗЕД з національними економічними інтересами [4, с. 48].

Друга теза: тенденція до збільшення кількості тарифних ліній Митного тарифу країн.

Загальна кількість найменувань та товарних позицій у митних тарифах розвинених країн на початку 2000-х років сягнула 7–9 тис. [1] і має стійку тенденцію до збільшення. Кількість тарифних ліній Митного тарифу України (10 568 шт.) перебуває приблизно на середньому рівні умовного діапазону відносно її основних зовнішньоторговельних партнерів (Єгипет – 7 849 шт., Туреччина – 16 511 шт.) Це, з одного боку, свідчить про достатній захист внутрішнього ринку від конкуренції імпорту (оскільки належна деталізація тарифних позицій сприяє упорядкуванню та обґрунтованості регуляторних заходів), а з іншого, – про відсутність ознак надмірного протекціонізму у державній зовнішньоторговельній політиці.

Третя теза: неухильне зниження загального рівня митного захисту національних ринків.

Індикаторами рівня тарифного захисту національних ринків є: середньоарифметична ставка режиму найбільшого сприяння, що застосовується до країн-членів СОТ; середньозважена ставка мита, яка враховує зміни товарної структури імпорту; зв'язана (гранична) ставка мита та середній тариф за результатами торгівлі. Починаючи з 2005 р., тарифні ставки в Україні зазнали скорочення у зв'язку з підготовкою та набуттям державою членства у СОТ. Середньоарифметичну ставку РНС за всією номенклатурою знижено до актуального рівня 4.96 %. При визначенні середньоарифметичної ставки не враховувалися обмежувальні заходи (додатковий імпорتنний збір, антидемпінгові та спеціальні мита), які тимчасово вводяться в дію у зв'язку з погіршенням стану платіжного балансу та з метою підвищення рівня захисту національного ринку від імпорту. Стягнення таких мит призводить до суттєвих змін умов зовнішньої торгівлі та відбивається на рівні середньоарифметичної ставки. В цілому динаміка середньоарифметичної ставки митного тарифу України повністю відповідає тенденції до зменшення рівня митного захисту національних ринків. Щодо основних зовнішньоторговельних партнерів Україна має більш високий рівень середньоарифметичної ставки порівняно з розвиненими країнами (усереднено 3 %) та суттєво нижчий – порівняно з країнами, що розвиваються (усереднено 8.44 %) (*табл. 1*). Це свідчить, що умови конкуренції з імпортом з країн, порівняних за рівнем економічного розвитку, складаються не на користь України внаслідок низького рівня тарифного захисту національного ринку.

Іншим індикатором рівня тарифного захисту національного ринку є середньозважена ставка ввізного мита, яка визначається як відношення ставки на певний вид товару, помноженої на обсяг його імпорту, до загального обсягу імпорту всіх товарів. Унаслідок такої методології обрахунку середньозважений тариф відображає більш наближений до реально існуючого рівень захисту національних ринків, адже враховує наявну структуру імпорту [4]. Визнанню середньозваженого тарифу як індикатора об'єктивного товарного захисту відповідає й політика СОТ – згідно з вимогами членства в організації середньоарифметична ставка РНС підлягає незначним змінам порівняно зі зниженням середньозваженого тарифу. Членство в СОТ передбачає суттєве зниження середньозваженої ставки за рахунок зниження тарифних обмежень на товари з вищою часткою імпорту. Як видно з *табл. 2*, значення середньозваженого тарифу України протягом останніх років має тенденцію до зменшення та, з незначними коливаннями, перебуває в діапазоні 1.93 % – 2 %. Це свідчить про зростання частки в структурі вітчизняного імпорту товарів, що ввозяться за нульовими ставками мита. Отже, динаміка середньозваженого тарифу РНС України відповідає тенденції до зниження рівня митного захисту національних ринків у рамках процесів зовнішньоторговельної лібералізації.

Таблиця 1

Рівень тарифного захисту країн, що розглядаються, %
(СА – середньоарифметичний тариф РНС; СЗ – середньозважений тариф)

Країна	1990		2000		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ	СА	СЗ
Розвинені країни																								
Австралія	–	–	5.63	3.94	3.79	2.4	3.85	2.45	3.87	2.3	4	2.87	2.8	1.87	2.79	1.76	2.75	1.8	2.76	1.83	2.83	1.9	2.49	1.89
Канада	–	–	4.82	1.33	4.24	1.48	4.21	1.57	4.23	1.57	4.17	1.77	3.52	1.51	3.47	1.44	3.32	1.45	3.15	1.5	2.54	0.79	2.65	0.96
ЄС	6.12	5.05	2.3	1.67	1.79	1.62	1.7	1.58	1.6	1.15	1.62	1.26	1.89	1.58	1.54	1.08	1.57	1.02	1.55	1.04	2.1	1.51	2.06	1.57
Ізраїль	–	–	5.3	2.84	4.54	2.09	2.15	1.06	2.29	1.18	5.47	3.09	–	–	4.47	2.36	1.67	0.94	1.42	0.92	1.44	0.98	3.6	2.23
Японія	3.69	3.37	2.48	1.94	2.78	1.47	2.76	1.47	2.65	1.27	2.57	1.44	2.49	1.33	2.46	1.25	2.44	1.22	2.33	1.18	2.42	1.19	2.35	1.36
Корея	12.98	9.54	9.36	8.23	9.13	7.39	8.29	7.09	9.02	7.16	9.65	7.57	10.09	7.17	9.55	6.45	9.33	6.7	9.51	6.9	5.19	5.24	5.23	4.78
США	5.2	3.97	3.62	1.84	2.98	1.61	2.83	1.44	2.96	1.49	2.87	1.62	2.84	1.57	2.95	1.61	2.93	1.62	2.83	1.62	2.89	1.63	2.79	1.64
Країни, що розвиваються																								
Аргентина	–	–	15.22	10.52	10.62	5.49	10.8	5.67	10.49	5.26	11.44	5.89	11.31	5.98	11.29	5.67	11.14	6.01	12.17	6.27	12.58	6.63	12.48	7.35
Бразилія	33.5	18.95	16.7	12.69	12.1	6.7	12.1	6.77	13.08	6.74	13.32	7.59	13.34	7.76	13.47	7.84	13.75	7.76	14.81	10.08	13.74	7.79	13.66	8.27
Китай	–	–	16.4	14.67	8.88	4.24	8.79	4.18	8.57	3.71	8.07	3.58	7.92	3.69	7.82	3.57	–	–	–	–	7.57	3.21	7.55	3.41
Єгипет	–	–	25.09	16.82	16.9	10.01	14.6	8.87	12.5	8.02	12.15	8.2	10.94	9.6	10.28	7.59	9.76	7.4	9.24	8.51	7.83	7.38	7.51	7.04
Індонезія	16.83	13.32	8.02	5.16	5.81	3.42	5.55	2.68	6.84	4.29	4.96	1.48	4.86	2.46	4.96	2.49	4.99	2.42	5.03	2.27	–	–	–	–
Малайзія	–	–	8.02	4.25	6.32	3.4	5.84	3.11	5.47	3.21	5.28	2.81	4.48	2.6	5.59	3.7	5.58	3.85	5.34	3.55	3.37	1.28	–	–
Мексика	–	–	17.98	15.22	8.01	2.38	6.37	2.43	6.22	1.87	5.25	1.61	7.73	5.37	7.44	5.39	6.77	5.19	6.5	4.87	3.02	1.02	–	–
Парагвай	–	–	13.6	10.25	7.17	2.4	8	3.34	8.46	3.59	7.95	3.45	8.33	3.95	8.4	4.27	8.34	4.18	8.24	4.42	8.14	4.2	8.1	4.43
Таїланд	–	–	16.89	9.48	10.82	4.61	10.28	4.31	10.56	4.29	10.78	4.78	10.55	5.02	10.97	4.86	–	–	11.74	6.04	8.15	3.59	7.67	3.47
Україна	–	–	–	–	5	3.05	5	4.52	4.90	3.84	4.90	1.93	4.90	1.97	4.90	2.09	4.90	2.32	4.90	1.99	4.90	1.83	4.90	1.99

Джерело: складено авторами за даними [6].

Таблиця 2

Статистика надходжень до Держаного бюджету України від здійснення контролю правильності класифікації товарів у 2006–2016 рр.

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Надходження від здійснення контролю правильності класифікації товарів, млрд грн	106.3	108.0	153.4	92.4	107.6	167.4	282.6	254.8	241.1	219.2	235.3
Величина надходжень від здійснення контролю правильності класифікації товарів у загальному обсязі митних платежів, %	0.26	0.20	0.16	0.11	0.13	0.15	0.23	0.19	0.18	0.12	0.10

Джерело: складено за [11].

Україна порівняно з іншими країнами має значення середньозваженого тарифу фактично на рівні розвинених країн, тоді як країни, що розвиваються, переважно застосовують значно вищу ставку середньозваженого тарифу (усереднено 5.7 %) [6]. Цей факт також свідчить про надмірну лібералізованість тарифного механізму України, що, з одного боку, відповідає світовій тенденції до лібералізації МТР, а з іншого, – знижує рівень тарифного захисту внутрішнього ринку.

Динаміку середньозваженого тарифу слід розглядати у контексті її наближення до значень зв'язаного тарифу, який є важливим індикатором тарифного захисту внутрішнього ринку. У зв'язку зі вступом до СОТ Україною було зв'язано імпорتنі тарифи за всіма позиціями УКТЗЕД в адвалерних ставках (99 % товарних позицій). На пивні напої, ігристі вина, деякі тютюнові вироби встановлено специфічні ставки. Зв'язані тарифи для України становлять: 6.1 % за всією товарною номенклатурою, 10.8 % для сільськогосподарської продукції, 4.9 % для промислових товарів. У цілому середні значення зв'язаних тарифів для України перебувають на досить низькому рівні, що не дозволяє ефективно застосовувати механізми тарифного захисту національного ринку. Так, середній зв'язаний тариф на промислову продукцію для України лише несуттєво перевищує аналогічний показник у розвинених країнах (США – 3.9 %, Канада – 5.2 %, Європейський Союз – 4.1 %), а порівняно з аналогічним показником у деяких країнах, що розвиваються, та тяжіють до політики протекціонізму, є наднизьким (Туреччина – 42.6 %, Індія – 58.7 %). Щодо зв'язаного тарифу України на агропродовольчі товари, то його рівень є найнижчим порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами. Середній зв'язаний тариф для сільськогосподарської продукції країн-партнерів переважно коливається в діапазоні 13.5 % (ЄС) – 16.1 % (Молдова), але в окремих країнах дорівнює значно більшим значенням: 61 % (Туреччина), 98.9 % (Єгипет), 113.5 % (Індія). Це свідчить про більш високий рівень захисту національних виробників агропродукції зовнішньоторговельними партнерами України та дотримання ними політики стримування імпорту. В цілому асиметричність тарифного захисту ринків промислової та сільськогосподарської продукції спостерігається і в Україні, але за умови збереження в цілому низьких ставок зв'язаного тарифу (відповідно 4.9 % та 10.8 %). Для порівняння, в ЄС ставки зв'язаного тарифу для сільськогосподарської продукції та промислових товарів складають відповідно 4.1 % та 13.5 %, у Туреччині – 42.6 % та 61 %, в Індії – 58.7 % та 113.5 % [7].

Дані щодо тарифного захисту України та її основних зовнішньоторговельних партнерів за товарними групами також свідчать про надмірну лібералізованість митно-тарифного регулювання України. Середня ставка тарифу на агропродовольчі товари в Україні коливається в діапазоні 1.4 % – 19.4 %, тоді як в інших країнах відповідний

індикатор переважно становить не менше 20 % (ЄС, Індія), а в окремих країнах за окремими товарними групами перевищує 100 % (Туреччина, Канада, Єгипет). Максимальний тариф на агропродовольчі товари в Україні переважно дорівнює 20 % (за винятком цукру та кондитерських виробів – 50 %, напоїв й тютюну – 52 %), тоді як в інших країнах за окремими товарними групами він перевищує 100 % (ЄС, США, Туреччина, Індія, Канада, Ізраїль) і навіть 1000 % (Єгипет). Серед зовнішньоторговельних партнерів найбільш захищеними можна вважати сільськогосподарські ринки Туреччини, Індії та Єгипту, а порівняними з Україною показниками тарифного захисту характеризується лише ринок Китаю.

Щодо промислових товарів, у цілому рівень тарифних бар'єрів в усіх країнах є нижчим порівняно із сільськогосподарськими товарами, але і в цьому випадку Україна має одні з найнижчих з-поміж партнерів показники тарифного захисту. Найменш лібералізованими, з точки зору основних індикаторів МТР, є ринки промислових товарів Ізраїлю, Єгипту та Індії, а найбільш лібералізованими, крім України, можна вважати ринки ЄС та Канади.

Загалом дані щодо тарифного захисту ринку України порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами свідчать про неповне використання Україною протекціоністського потенціалу тарифних заходів (особливо на фоні інших країн). З іншого боку, за умови настання кризових явищ в економіці або за необхідності вжиття негайних заходів щодо захисту національного ринку, рівень митно-тарифних бар'єрів в Україні може бути підвищений за рахунок їх наближення до граничної ставки мита.

Четверта теза: поступове збільшення частки безмитних позицій у національних тарифах.

Кількість безмитних позицій у тарифному розкладі як України, так й її зовнішньоторговельних партнерів дуже відрізняється залежно від конкретної товарної групи. Так, у тарифному розкладі України кількість безмитних позицій для агропромислової продукції коливається у діапазоні від 0 % (молочні продукти) до 47.2 % (інша агропромислова продукція) [7]. В цілому митний захист агропромислової продукції є вищим порівняно з промисловою продукцією – як у тарифному розкладі України, так й її основних зовнішньоторговельних партнерів. Достатньо високий рівень тарифного захисту агропромислової продукції відповідає традиційній для більшості країн політиці захисту аграрного сектора та створення бар'єрів для потрапляння на національні ринки агропродовольчого імпорту, навіть за умов загальної тенденції до лібералізації світової торгівлі та МТР. Найбільш захищеною товарною групою, з точки зору кількості безмитних позицій у тарифному розкладі абсолютної більшості країн, включаючи Україну, є молочні продукти – від 0 % (Україна, ЄС, Китай, Туреччина,

Індія, Канада) до максимальних 20 % (Єгипет), найменш захищеною – бавовна (80–100 % безмитних позицій у більшості країн). Найменш лібералізованим, з точки зору кількості безмитних позицій, можна вважати рівень тарифного захисту сільськогосподарської продукції в Індії (0–13.6 % безмитних позицій, за виключенням бавовни – 80 %). Найбільш лібералізованими є ринки агропромислової продукції Ізраїлю (за багатьма товарними групами кількість безмитних позицій перевищує 50 % з наближенням до 100 %) [7].

Зовнішня торгівля промисловою продукцією традиційно більш лібералізована порівняно з торгівлею сільськогосподарськими товарами, про що свідчить перебування кількості безмитних позицій у тарифному розкладі України за окремими товарними групами на рівні 50 % та вище. Загалом кількість безмитних позицій за товарними групами промислової продукції перебуває в діапазоні 1.3 % (одяг) – 95.8 % (деревина, папір). Таку ж структуру (у сенсі більшої лібералізованості порівняно з агропромисловим сектором) мають тарифні розклади для промислової продукції інших країн. Мінімальною у більшості тарифних розкладів є кількість безмитних позицій за товарною групою "одяг" – від 0 % (Індія, Китай, Єгипет) до 11.6 % (США) та рівнем захисту в Україні на рівні 1.3 % безмитних позицій.

Мінімальна кількість безмитних позицій для промислової продукції спостерігається в тарифному розкладі Індії (до 18.5 % – пальне), Китаю (до 36 % – деревина, папір), Єгипту (до 16.7 % – пальне). Відповідно, ринки промислової продукції цих країн можна розглядати як недостатньо лібералізовані.

Найбільш лібералізованим, з точки зору кількості безмитних позицій, можна вважати промислові ринки Канади та Ізраїлю. В тарифному розкладі Канади кількість безмитних позицій за товарними групами промислової продукції коливається від 41.5 % (транспортне обладнання) до 93.9 % (неелектричні пристрої), за винятком 5.5 % (одяг). У тарифному розкладі Ізраїлю кількість безмитних позицій становить від 48.8 % (текстиль) до 86.9 % (хімічна продукція), також за виключенням одягу (1,1% безмитних позицій).

Таким чином, за кількістю та структурою безмитних позицій тарифний розклад України є достатньо лібералізованим та наближеним до тарифних розкладів радше країн з високим рівнем відкритості національних ринків, ніж до країн із суттєвими митно-тарифними бар'єрами для імпорту. Про лібералізацію МТР свідчить також динаміка кількості безмитних позицій у структурі митного тарифу України протягом 2007–2016 рр. Кількість безмитних позицій у тарифному розкладі України, яка у 2007 р. становила 30.69 % від загальної кількості позицій, протягом останніх років (починаючи з 2011 р.) становить 38.11–38.35 % для країн, що користуються режимом найбільшого сприяння, та 32.58–32.81 % для країн із загальним режимом [7].

Зростання кількості безмитних позицій свідчить про збільшення ступеня лібералізації зовнішньої торгівлі України внаслідок виконання вимог до членства у СОТ та її приєднання до низки так званих секторальних угод СОТ, більшість з яких передбачає встановлення нульової ставки тарифу за цілими товарними групами. До таких груп, зокрема, належать: сталь, іграшки, деревина, кольорові метали, фармацевтична продукція, папір, сільськогосподарська й будівельна техніка, меблі, наукове та медичне обладнання [4]. Також про високий рівень лібералізованості зовнішньої торгівлі України свідчить максимальна частка у структурі тарифного розкладу позицій, ставка мита на які складає 0.1–5 %, тобто є досить низькою. Відповідна частка є практично однаковою як для загального режиму, так й для режиму найбільшого сприяння, та протягом останніх років (починаючи з 2013 р.) становить відповідно 28.45–28.84 % та 28.13–28.51 % від загальної кількості позицій.

П'ята теза: поширення нової універсальної зовнішньоторговельної товарної номенклатури.

Загальновизнаною універсальною міжнародною товарною номенклатурою є Гармонізована система опису і кодування товарів (ГС), яку створено Всесвітньою митною організацією у 1983 р. та востаннє відредаговано у 2012 р. Розробка ГС та набуття нею чинності з 01.01.1988 є вагомим свідченням на користь існування тенденції до лібералізації світової торгівлі та МТР. Дотримання державами єдиних стандартів класифікації товарів дає змогу вирішити низку завдань у контексті спрощення зовнішньоторговельних відносин, які визначено у Преамбулі міжнародної конвенції про ГС від 14 червня 1983 р., а саме: сприяння міжнародній торгівлі та зовнішньоекономічному співробітництву; спрощення збирання, зіставлення й аналізу статистичних даних щодо міжнародної торгівлі; зменшення витрат, пов'язаних з повторним описом товарів при їх переведенні з однієї системи класифікації в іншу; стандартизація та уніфікація зовнішньоторговельної документації та ін. [8]. Україна приєдналася до Конвенції про ГС Указом Президента України від 17.05.2002 № 466/2002 "Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів" [9]. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), відповідно до Закону України від 19.09.2013 № 584-VII "Про Митний тариф України" [10], з 1 січня 2014 р. базується на ГС 2012 р.

Свідченням на користь значного лібералізаційного потенціалу використання ГС є необхідність дотримання країнами-учасниками Конвенції вимог щодо незмінності класифікації та коду товарів на рівні перших 6 знаків національних класифікаторів. За таких умов, з одного боку, забезпечується об'єктивність, прозорість та гармонійність класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності у наскрізному

вимірі міжнародної торгівлі. З іншого, формуються умови для врахування національних інтересів за рахунок таких чинників, як: високий ступень деталізації товарної номенклатури; можливість подальшого розширення товарної номенклатури без порушення вимог класифікації ГС; можливість варіювання класифікації товарів на рівні товарних підкатегорій у випадках, обґрунтованих з точки зору необхідності захисту національного ринку.

Потенціал уніфікації та стандартизації товарів ЗЕД як інструменту лібералізації МТР є беззаперечним. Використання державами єдиного міжнародного класифікатора товарів дає змогу оптимізувати та раціоналізувати зовнішньоторговельну документацію, гармонізувати митні процедури, спростити статистичну обробку та економічний аналіз даних щодо зовнішньої торгівлі. На відміну від неоднозначного ефекту певних інших тенденцій тарифної лібералізації, використання ГС має очевидні позитивні наслідки для національної економіки та може розглядатися як:

- засіб превентивного захисту національних ринків, що забезпечується в результаті блокування переміщення через державний кордон товарів сумнівного походження, або таких, що не відповідають заявленим характеристикам та класифікаційним ознакам;
- інструмент тарифної політики держави, що об'єктивізує ставку всіх податків на зовнішню торгівлю (ставки мита, ПДВ та акцизів) за рахунок здійснення митними органами контролю над достовірністю визначення коду товарів;
- інструмент фіскальної політики держави, що забезпечує митні надходження до держбюджету від здійснення контролю правильності класифікації товарів.

Статистика надходжень до Державного бюджету України від відповідних митних процедур за 2006–2016 рр. свідчить про їх незначний фіскальний ефект (табл. 2). А саме, величина надходжень від здійснення контролю правильності класифікації товарів у загальному обсязі митних платежів перебуває в діапазоні 0.1 % (2016 р.) – 0.26 % (2006 р.). Це означає, що надходження від виявлення порушень правил класифікації не відіграють суттєвої ролі у поповненні державного бюджету, а їх забезпечення не є пріоритетом держави у контексті запровадження та дотримання універсальної товарної номенклатури. Також зменшення надходжень до державного бюджету від здійснення контролю правильності класифікації товарів може розглядатися як непряме свідчення збільшення якості дотримання міжнародної товарної номенклатури. Ключовим позитивним ефектом від стандартизації товарів ЗЕД є об'єктивізація митних стягнень, що вирівнює умови міжнародної торгівлі для її учасників та сприяє захисту національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції.

Шоста теза: поширення практики укладання угод про вільну торгівлю з преференційним митно-тарифним режимом для її учасників.

Лібералізація вітчизняного зовнішньоторговельного режиму відбувається, в тому числі, в напрямі підписання Україною дво- та багатосторонніх угод про вільну торгівлю. Натомість, з 01.01.2016 Російською Федерацією в односторонньому порядку призупинено дію Угоди про вільну торгівлю з Україною, зокрема відносно застосування ставок ввізного мита режиму найбільшого сприяння щодо товарів українського походження.

Тарифна лібералізація в рамках угод з преференційним режимом традиційно є більш суттєвою порівняно з аналогічними зобов'язаннями зовнішньоторговельних партнерів у рамках СОТ, про що свідчать ставки імпорتنих мит України відповідно до угод про вільну торгівлю (табл. 3).

Таблиця 3

Чинні тарифні зобов'язання України в рамках угод про вільну торгівлю, %

Партнери в рамках угод	Середньоарифметичний тариф			Частки безмитних позицій у відповідній категорії		
	усі товари	сільсько-господарська продукція	промислова продукція	усі товари	сільсько-господарська продукція	промислова продукція
<i>Режим найбільшого сприяння</i>	4.9	9.6	3.6	37.9	14.9	43.9
ЄС	2.7	7.5	1.1	70.9	35.6	82.6
ЄАВТ	1.7	7.1	0.3	78.5	17.7	94.7
Ісландія	1.7	7.1	0.3	78.5	17.7	94.7
Норвегія	1.7	7.3	0.3	78.5	17.6	94.7
Швейцарія	1.7	7.4	0.3	78.4	17.2	94.7
<i>СНД</i>						
Вірменія	0	0	0	100	100	100
Білорусь	0.0*	0.0*	0	100.0*	100.0*	100
Казахстан	0.0*	0.0*	0	100.0*	100.0*	100
Киргизстан	0	0	0	100	100	100
Молдова	0.1	0.3	0	99.7	98.6	100
РФ**	0.0*	0.0*	0	100.0*	100.0*	100
Азербайджан	0	0	0	100	100	100
Таджикистан	0	0	0	100	100	100
Туркменістан	0	0	0	100	100	100
Узбекистан	0	0	0	100	100	100
<i>Інші угоди</i>						
Македонія	0.5	2.0	0.0*	94.6	19.8	74.8
Чорногорія	0.1	0.4	0	99.6	98.0	100
Грузія	0.0*	0.2	0	98.9	94.5	100

Примітки. * Дуже невелика кількість позицій, що впливають на відмінність від 0 % або 100 %.

** Скасовано з 01.01.2016.

Джерело: складено за [1].

Тарифний режим України в рамках угод про вільну торгівлю є достатньо лібералізованим та суттєво меншим від ставок імпортного мита за режимом найбільшого сприяння.

Характеристики тарифного захисту України у відносному вимірі

Характеристики тарифного захисту		Значення в Україні станом на 2016 р.	Характеристика тарифного захисту порівняно із зовнішньоторговельними партнерами		Значення в контексті лібералізації МТР України	
			Партнери (діапазон)	Україна	Тенденції у контексті лібералізації	Лібералізаційний контекст
Кількість тарифних ліній Митного тарифу, шт.		10568	16511 (Туреччина) – 7849 (Єгипет)	Перебуває в умовній середині діапазону	До збільшення	Збільшення рівня захисту внутрішнього ринку через упорядкування та обґрунтованість регуляторних заходів унаслідок належної деталізації тарифних позицій
Індикатори рівня митного захисту національних ринків	Середньо-арифметичний тариф РНС, %	4.96	3 % (розвинуті країни) – 8.44 % (країни, що розвиваються)	Більш наближений до розвинених країн	До зниження	Демонструє зниження рівня тарифного захисту внутрішнього ринку непропорційно рівню економічного розвитку України
	Середньо-зважений тариф, %	2.0	2.06 % (розвинені країни) – 5.7 % (країни, що розвиваються)	Перебуває практично на рівні розвинених країн	До зниження з незначними коливаннями	Зростання частки в структурі вітчизняного імпорту товарів, що ввозяться за нульовими ставками мита. Зниження рівня тарифного захисту внутрішнього ринку непропорційно рівню економічного розвитку України
	Зв'язаний тариф, %	Вся товарна номенклатура – 6.1 %, сільськогосподарська продукція – 10.8 %, промислові товари – 4.9 %	Промислова продукція: 3.9 % (США) – 58.7 % (Індія); С/г продукція: 13.5 % (ЄС) – 113.5 % (Індія)	Перебуває на досить низькому рівні, а для с/г продукції є найнижчим	До зниження	Асиметричність тарифного захисту промислової та сільськогосподарської продукції за умови в цілому низьких ставок зв'язаного тарифу. Обмеження в ефективному застосуванні механізмів тарифного захисту національного ринку

Джерело: розроблено авторами.

Характеристики тарифного захисту України у абсолютному вимірі

Характеристика		Значення / стан характеристики для України станом на 2016 р.	Стан та тенденції трансформації	Значення в контексті лібералізації МТР
Кількість безмитних позицій у тарифному розкладі	Структура	Сільськогосподарська продукція: 0 % (молочні продукти) – 47.2 % (інша сільськогосподарська продукція); промислова продукція: 1.3 % (одяг) – 95.8 % (деревина, папір)	Наближеність до тарифних розкладів радше країн з високим рівнем відкритості національних ринків (Ізраїль, Канада), ніж до країн з суттєвими митно-тарифними бар'єрами для імпорту (Індія, Китай, Єгипет)	Забезпечення різного рівня тарифного захисту товарних груп внаслідок значних розбіжностей у кількості безмитних позицій. Забезпечення більш високого рівня тарифного захисту вітчизняного агропромислового сектора за рахунок створення відчутних тарифних бар'єрів для агропромислового імпорту.
	Динаміка	38.255 % (режим найбільшого сприяння), 32.81 % (загальний режим)	Поступове збільшення частки безмитних позицій з незначними коливаннями	Зниження рівня тарифного захисту внутрішнього ринку непропорційно рівню економічного розвитку України
Використання нової універсальної зовнішньоторговельної номенклатури		Забезпечення надходжень до державного бюджету від здійснення контролю правильності класифікації товарів у загальному обсязі митних платежів у діапазоні від 0.1 % (2016 р.) до 0.26 % (2006 р.).	Тенденція до зменшення фіскального ефекту митних процедур щодо здійснення контролю правильності класифікації товарів	Забезпечення превентивного захисту національних ринків у результаті блокування імпорту товарів, що не відповідають заявленим характеристикам. Об'єктивізація ставки всіх податків на зовнішню торгівлю за рахунок здійснення митними органами контролю над достовірністю визначення коду товарів Забезпечення митних надходжень до держбюджету від проведення контролю правильності класифікації товарів
Поширення практики укладання угод про вільну торгівлю з преференційним митно-тарифним режимом		Угоди про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ (з 2012 р.), ЄС (з 2016 р.), Грузією (з 1996 р.), Македонією (з 2001 р.), Чорногорією (з 2013 р.), країнами СНД (з 2012 р.), Канадою (з 11.07.2016)	Перемовини щодо укладання Угод про вільну торгівлю з Туреччиною, Ізраїлем та Сербією. Скасування дії Угоди про вільну торгівлю з РФ (з 01.01.2016)	Асиметричний характер зобов'язань та поступова лібералізація тарифного режиму (угоди з ЄС, Канадою) з огляду на різний рівень економічного та соціального розвитку України та зазначених зовнішньоторговельних партнерів

Джерело: розроблено авторами.

Найбільш лібералізованим можна вважати режим товарного імпорту з країн СНД, де середньоарифметичний тариф на більшість товарної продукції дорівнює 0 %, а частка безмитних позицій за всіма категоріями є не меншою ніж 98.6 % (Молдова). Найменш лібералізованим наразі є торговельний режим з країнами ЄС, що пояснюється тимчасовим характером застосовуваних мит протягом перехідного десятирічного періоду. Після завершення цього періоду середньоарифметичний тариф на імпорт в Україну з ЄС дорівнюватиме 1.4 % для сільськогосподарської продукції, близько 0 % для промислових товарів та близько 0.3 % за всією товарною номенклатурою. Аналогічна асиметричність та поступова лібералізація тарифного режиму передбачені і в рамках реалізації угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою, з огляду на різний рівень економічного та соціального розвитку України та її зовнішньоторговельних партнерів.

Систематизовані в *табл. 4; 5* характеристики тарифного захисту України в абсолютному та відносному (порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами) вимірах дозволяють дійти певних висновків. *По-перше*, стан індикаторів тарифного захисту України відповідає всім сучасним тенденціям лібералізації регуляторної політики держав. *По-друге*, рівень митно-тарифного захисту внутрішнього ринку України є більш наближеним до тарифних розкладів розвинених країн, ніж країн з транзитивною економікою або країн, що розвиваються. Це свідчить, що умови конкуренції з імпортом з країн, порівняних за рівнем економічного розвитку (тим більше, з розвинених країн), складаються не на користь України внаслідок більш низького рівня тарифного захисту національного ринку.

Висновки. Прозорість митно-тарифного регулювання як засобу торговельних обмежень дає змогу розглядати його як ефективний інструмент зовнішньоторговельної політики. Попри загальну спрямованість на зниження ставок мита та їх скасування, лібералізація митно-тарифного регулювання, потребує вироблення певних поміркованих механізмів її реалізації. Метою вироблення таких механізмів має стати забезпечення обґрунтованого рівня митного захисту, який сприяє реалізації національних інтересів держави за умови дотримання загальної тенденції до лібералізації національних тарифів. Практична реалізація відповідного завдання передбачає вибірковість лібералізації та її поступовість для відповідних товарів з метою забезпечення максимальної результативності митно-тарифного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Мазаракі А. А.* Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 600 с.
2. *Мельник Т. М.* Тарифне регулювання у контексті членства України в СОТ. Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. 2009. № 2. С. 5–11.

3. Гребельник О. П. Митна справа. Київ : Центр учбов. л-ри, 2014. 472 с.
4. Іванов С. І. Тарифне регулювання імпорту в системі зовнішньоторговельної політики України. Вісн. ОНУ імені І. І. Мечникова. 2016. Вип. 4(46). Т. 21. С. 48–52.
5. Пугачевська К. С. Сучасні тенденції лібералізації зовнішньої торгівлі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2013. № 3. С. 70–77.
6. *World Development Indicators: Tariff barriers*. URL : <http://wdi.worldbank.org>.
7. *WTO Statistics Database*. URL : <http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFView>.
8. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14.06.1983. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_079.
9. Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів. Указ Президента України від 17.05.2002 №466/2002. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
10. Про Митний тариф України : Закон України від 19.09.2013 № 584-VII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.
11. *Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2016 рік*. Київ : ДФСУ, 2017. 84 с.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2017.

Kalyuzhna N., Storozhchuk V. Tariff protection of Ukrainian economy.

Background. At the current stage of development of the world economic system, simplifying and reducing customs and tariff restrictions should be considered as the prerequisite for the country's integration into the world economy and the development of its foreign trade activities.

The review of scientific sources showed that both positive and negative consequences of liberalization of customs and tariff regulation on the current state of foreign economic activity of Ukraine, taking into account the tendencies of the transformation of the world system of foreign trade relations need more detailed study.

The aim of the research is to determine the current state and analyze the trends of tariff protection of Ukraine in the context of liberalization of customs tariff regulation.

Materials and methods. Methods of analysis and synthesis, abstraction and generalization were used. The research was conducted on the materials of World Bank, World Trade Organization and State Fiscal Service of Ukraine.

Results. On the basis of statistical data, was carried out a critical analysis of common theses concerning the recognition of the liberalization of customs and tariff regulation as a necessary prerequisite for the development of the world economy in general and national economies, in particular, of Ukraine. The characteristics of tariff protection of Ukraine in the absolute and relative (in comparison with the main foreign trade partners) dimensions are systematized. It is proved that the state and dynamics of tariff protection indicators of Ukraine correspond to modern tendencies of liberalization of the regulatory policy of states. It is shown that the level of customs and tariff protection of the domestic market of Ukraine is closer to the tariff plans of the developed countries than of countries with a transitory economy or developing countries. This fact indicates that the conditions of competition with imports from countries comparable to the level of economic development (and, especially, from developed countries) are not in favor of Ukraine due to the lower level of tariff protection of the national market.

Conclusion. *Despite the general focus on reducing tariff rates and their abolition, the liberalization of customs and tariff regulation requires the development of certain moderate mechanisms for its implementation. The purpose of developing such mechanisms should be to ensure a reasonable level of customs protection, which contributes to the realization of the national interests of the state, subject to the general tendency towards the liberalization of national tariffs.*

Keywords: customs tariff regulation, liberalization, tariff protection, customs tariff.

REFERENCES

1. Mazaraki A. A. Mytne reguljuvannja zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti. Kyi'v : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2014. 600 s.
2. Mel'nyk T. M. Taryfne reguljuvannja u konteksti chlenstva Ukrai'ny v SOT. Visn. Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-tu. 2009. № 2. S. 5–11.
3. Grebel'nyk O. P. Mytna sprava. Kyi'v : Centr uchbov. l-ry, 2014. 472 s.
4. Ivanov Je. I. Taryfne reguljuvannja importu v systemi zovnishn'otorgovel'noi' polityky Ukrai'ny. Visn. ONU imeni I. I. Mechnykova. 2016. Vyp. 4(46). T. 21. S. 48–52.
5. Pugachevs'ka K. S. Suchasni tendencii' liberalizacii' zovnishn'oi' torgivli. Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo. 2013. № 3. S. 70–77.
6. World Development Indicators: Tariff barriers. URL : <http://wdi.worldbank.org>.
7. WTO Statistics Database. URL : <http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFView>.
8. Mizhnarodna konvencija pro Garmonizovanu systemu opysu ta koduvannja tovariv vid 14.06.1983. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_079.
9. Pro pryjednannja do Mizhnarodnoi' konvencii' pro Garmonizovanu systemu opysu ta koduvannja tovariv. Ukaz Prezydenta Ukrai'ny vid 17.05.2002 №466/2002. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
10. Pro Mytnyj taryf Ukrai'ny : Zakon Ukrai'ny vid 19.09.2013 № 584-VII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.
11. Zvit pro vykonannja Planu roboty Derzhavnoi' fiskal'noi' sluzhby Ukrai'ny na 2016 rik. Kyi'v : DFSU, 2017. 84 s.